

Závěrečné stanovisko s návrhem opatření k nápravě ve věci realizace náboženského vyznání ve věznici

A. Závěry šetření

Šetření jsem vedla za účelem prověření možného pochybení Věznice Valdice při nepovolení modlitebního koberečku, korálků a pokrývky hlavy a nepovolení studené stravy panu A., nar. xxx (dále jen „stěžovatel“), který je praktikujícím muslimem.

Dospěla jsem k přesvědčení, že se Věznice Valdice dopustila pochybení tím, že stěžovateli nepovolila modlitební kobereček, korálky, pokrývku hlavy a neumožnila mu celodenní poskytování studené stravy.

Své závěry ze zprávy o šetření shrnuji následovně (v podrobnostech odkazuji na svou zprávu o šetření ze dne 6. 6. 2016).

A.1 Svoboda náboženského vyznání a její omezení

Svoboda náboženského vyznání je zaručena v čl. 15 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Právo svobodně projevat své náboženství zakotvuje čl. 16 Listiny. Základní právo na projevování svého náboženství neplatí absolutně, ale je možné je omezit (čl. 16 odst. 4 Listiny). Omezení musí být zakotveno zákonem a musí být nezbytné k dosažení některého legitimního cíle (ochrana veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti, nebo práv a svobod druhých).

Na mezinárodní úrovni je svoboda náboženského vyznání zakotvena v čl. 9 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Ustanovení čl. 9 odst. 2 stanoví podmínky omezení svobody projevat náboženské vyznání: 1. omezení musí být stanoveno zákonem, 2. je nezbytné v demokratické společnosti 3. v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky, nebo ochrany práv a svobod jiných.

A.2 Nepovolení modlitebního koberečku, korálků a pokrývky hlavy

Pokud věznice výše uvedené předměty stěžovateli nepovolila, musela si zaprvé učinit úvahu, zda a v čem tyto předměty ohrožují veřejnou bezpečnost, pořádek, zdraví a mravnost nebo práva a svobody druhých (jaký legitimní cíl nepovolení náboženských předmětů sleduje). Zadruhé musela uvést argumenty, zda a proč je zákaz uvedených předmětů nezbytným opatřením pro ochranu výše uvedených legitimních cílů. Toto posouzení však zcela chybí.

Vzhledem k tomu, že věznice neuvedla žádné legitimní důvody pro nepovolení výše uvedených předmětů a nevypořádala se s kritériem nezbytnosti, nenaplnila podmínky pro omezení práva na svobodný projev náboženství dle čl. 16 Listiny a čl. 9 Úmluvy, a toto právo tedy porušila. Důvody ředitel uvedl až k vyjádření ke zprávě (viz dále).

Na okraj jsem ve zprávě o šetření uvedla, že povolení modlitebního koberečku, korálků a pokrývky hlavy podle mého názoru samo o sobě nijak neohrožuje bezpečnost ve věznici,

pořádek, zdraví a mravnost a nijak se nedotýká práv a svobod zaměstnanců věznice či ostatních odsouzených. Nevyžaduje ani žádné zvýšené nároky na provoz věznice (technické, logistické, finanční) a není v rozporu s naplňováním účelu výkonu trestu odnětí svobody. Jen velice těžko si proto dovedu představit situaci, kdy by bylo možné odsouzenému tyto konkrétní modlitební předměty nepovolit.

A.3 Nepovolení studené stravy v době ramadánu

Věznice odepření celodenního poskytování studené stravy odůvodnila legitimními cíli: požadavkem na ochranu zdraví stěžovatele (ochrana před požitím stravy uchovávané v tepelně nevyhovujících podmínkách) a pořádkem ve věznici a ochranou práv a svobod ostatních odsouzených (dodržováním vnitřního řádu věznice a právy odsouzených na nerušenou osmihodinovou dobu ke spánku).

Posuzovala jsem, zda odepření požadavku stěžovatele je nezbytným opatřením, jak lze výše uvedených legitimních cílů dosáhnout, a dospěla jsem k následujícím závěrům.

Jestliže věznice požadavek stěžovatele odmítla s odkazem na ochranu jeho zdraví před požitím stravy uchovávané v tepelně nevyhovujících podmínkách, pak se domnívám, že doba přibližně od 16:30 hod.¹ do 21:00 hod. není tak dlouhá na to, aby strava mohla stěžovateli způsobit zdravotní problémy. V případě extrémně vysokých teplot lze stěžovateli stravu po určitou dobu uložit do lednice. Poukazuji na praxi v jiné věznici, kdy je odsouzeným muslimského vyznání v období Ramadánu vydáván balíček nevařené stravy, kterou mohou sníst po západu slunce. Domnívám se proto, že možností, jak ochránit zdraví stěžovatele, je vícero a že úplný zákaz poskytování studené stravy není nezbytným opatřením pro ochranu jeho zdraví.

Jestliže věznice požadavek stěžovatele odmítla s odkazem na dodržování vnitřního řádu věznice a ochranu ostatních odsouzených na nerušenou osmihodinovou dobu ke spánku, pak obavy věznice nesdílím. Je běžnou praxí, že odsouzení v době okolo 20:30 hod. ke spánku obvykle neulehají, zvláště v letních měsících, kdy slunce zapadá až po 21:00 hod. I kdyby již v tuto dobu odsouzení na ložnici spali, nedomnívám se, že by konzumace stravy stěžovatelem tyto odsouzené nepřiměřeně vyrušovala a narušovala by jejich osmihodinovou dobu ke spánku. Stěžovatel samozřejmě musí respektovat dobu nočního klidu (ostatní odsouzené nerušit hlasitým mlaskáním, srkáním nápojů apod.) a stravu sníst co možná nejdříve. Řešení vidím i v možnosti, aby si stěžovatel stravu snědl na kulturní místnosti (pakliže je kulturní místnost odsouzeným po 21:00 hod. k dispozici). Domnívám se, že věznice při znalosti svých poměrů a možností může najít způsob, jak zaručit právo na osmihodinovou dobu ke spánku a současně umožnit stěžovateli splnit náboženské povinnosti vyplývající z jeho vyznání. V každém případě jsem přesvědčena, že zákaz poskytování studené stravy není nezbytným opatřením, jak tohoto cíle dosáhnout.

Vyjádřila jsem se rovněž, že v daném případě náboženské potřeby stěžovatele na věznici žádné zvýšené nároky nekladou. Stěžovatel od věznice pouze žádá umožnění konzumace studené stravy po večeři.

¹ vedoucí logistiky uvádí 17:30 hod.

Zohlednila jsem rovněž skutečnost, že požadavek stěžovatele je motivován skutečně jeho vírou (konzumaci stravy navíc vnímal jako povinnost, z níž pro něj neexistují výjimky) a nejde tedy pouze o snahu dosáhnout výhody, či si nějak „přilepšit“.

Na základě výše uvedeného jsem dospěla k přesvědčení, že nepovolení celodenního poskytování studené stravy není nezbytné pro ochranu zdraví stěžovatele, pořádku a práv a svobod ostatních odsouzených, a je tedy nepřiměřeným zásahem do jeho Listinou zaručeného práva.

B. Vyjádření věznice

Ředitel věznice plk. Mgr. Jiří Mach mi své vyjádření ke zprávě o šetření zaslal dne 8. 7. 2016.

B.1 Nepovolení studené stravy v době ramadánu

Ředitel věznicí k tomuto bodu uvedl: *„V podmínkách věznice není možné, aby si vězeň odnesl všechno jídlo na ubytovnu a snědl je až po setmění. Ubytovny nejsou vybaveny zařízením na uchovávání stravy (např. lednicemi), navíc strava ve věznicí je určena k přímé a okamžité spotřebě. Toto je rámec stravování ve věznicí daný hygienickými předpisy. Porušením, zvláště v tomto počasí, hrozí při takovémto způsobu stravování vyvolání nebezpečí např. epidemiologických onemocnění, která mohou způsobit nejen praktikujícímu muslimovi, ale i ostatním osobám ve výkonu trestu, vážné zdravotní obtíže.“*

Dále ředitel uvedl, že muslimskou stravu ve věznicí konzumuje 43 odsouzených, avšak ty není možné ubytovat pohromadě, s ohledem na přísná kritéria pro oddělené umístění odsouzených. Poukazuje dále na vysoké riziko šíření epidemie v důsledku zkázy potravin uchovávaných v tepelně nevyhovujících podmínkách a jejich následného požití. Toto riziko je dáno mj. i tím, že odsouzení si nedovoleně mezi sebou potraviny směňují.

Ředitel dále poukazuje na možné řešení, kdy by bylo možno odsouzené s takovým náboženským vyznáním ubytovat samostatně, ale v dnešní době takovýto způsob ubytování z kapacitních důvodů ve Věznicí Valdice zajistit nejde.

Podle ředitele není ani možné, aby si odsouzený mohl stravu sníst na kulturní místnosti. Uvádí, že v tuto dobu jsou kulturní místnosti ještě obsazeny odsouzenými, kteří zde sledují TV v souladu s časovým rozvrhem dne až do pozdních nočních hodin.

Ředitel dále uvádí: *„K Vašemu sdělení o nutnosti posouzení a zohlednění okolností při rozhodování o umožnění požadavku stěžovatele uvádím, že celou problematikou jsme se odpovědně zabývali, kdy jsme si, kromě stanovisek odborných zaměstnanců, zajistili i překlad /výklad/ částí koránu týkajících se uvedených oblastí. Z tohoto výkladu vyplývá, že samotný islám uznává sám výjimky z praktikujících zásad stravování během ramadánu - postit se nemusí těhotné a kojící ženy, děti do dosažení puberty, nemocní lidé a ti, kteří musí cestovat na delší vzdálenosti, omezení lze vztáhnout i na nucený pobyt ve výkonu trestu.“*

B.2 Nepovolení modlitebního koberečku, korálků a pokrývky hlavy

Z vyjádření ředitele věznice vyplývá, že výše uvedené devocionální předměty věznice nepovolila z obavy, že budou tyto předměty znesvěceny nebo znehodnoceny. Ředitel uvádí, že v případě devocionálních předmětů „opět platí, že za daných okolností věřící nemusí tato pravidla bezpodmínečně dodržovat ... Z výkladu naopak vyplývá, že v žádném případě nesmí dojít k jejich znesvěcení. V prostředí výkonu trestu nejsme schopni stěžovateli zajistit, že nedojde ke znesvěcení či znehodnocení těchto náboženských předmětů, a to jak ze strany jiných odsouzených, kteří nemusí být vždy tolerantní k projevům daného náboženského vyznání, tak i ze strany personálu věznice při plnění stanovených úkolů podle platných právních předpisů, typicky například při stanovených bezpečnostních prohlídkách.“

Ředitel věznice dále poukazuje na možné napětí mezi odsouzenými, kteří by mohli nést nelibě, že jsou někteří odsouzení „zvýhodňováni“. Ředitel uvádí: „V tomto prostředí jsou odsouzení zvýšeně citliví na jakékoliv odchylky v zacházení, které mohou vnímat jako zvýhodňování některých jedinců oproti většině. Věřte, že k hromadným nepokojům či vzpourám vězňů dochází i z podstatně malichernějších důvodů, než je zvýhodnění jednotlivců při stravování nebo povolování věcí do užívání nad běžný rámeček.“

B.2.1 Řešení nabídnuté věznicí

Ředitel věznice kapitolu o nepovolení devocionálních předmětů stěžovateli uzavírá konstatováním, že „nevydání předmětných devocionálních předmětů do užívání ods. A. , jako omezení ve vnějším projevu víry, bude menší oproti riziku plynoucímu z případného znesvěcení či znehodnocení těchto předmětů“.

Ředitel věznice však na druhé straně uvádí, že stěžovateli byla nabídnuta alternativa umožněná Koránem, spočívající v záměně modlitebního koberečku za další /druhý/ ústavní ručník, který by mohl užívat k náboženskému rituálu a jeho devocionální předměty by zůstaly uloženy ve skladu tak, aby na nich nemohla vzniknout jakákoliv náboženská či materiální újma.

Jako další řešení ředitel věznice navrhuje, aby byly devocionální předměty uloženy u kmenového vychovatele s tím, že odsouzenému budou vydány na dobu potřebnou k provedení modlitby a následně budou uloženy zpět k vychovateli. V této věci mě ředitel požádal o posouzení vhodnosti této varianty.

Ředitel věznice dále uvádí, že v současnosti věznice nemá dostatek finančních prostředků k zajištění ubytování odsouzených v malokapacitních celách, když neustále narůstá počet odsouzených ve výkonu trestu. Zajištění toho, aby byli odsouzení ubytováni jednotlivě podle svého náboženského vyznání a potřeb, je proto nemožné.

Uvádí dále, že jakmile budou kapacity navýšeny, bude zde možné ubytovávat právě tyto odsouzené, pro které je stávající ubytování v rámci jejich náboženského vyznání velmi problematické.

Ředitel věznice v závěru svého vyjádření uvedl: „I v dalších obdobných případech jako je tento, jsou individuálně a důkladně posuzovány všechny okolnosti, vlivy a možné důsledky či dopady na život všech odsouzených v prostředí věznice. Je však třeba vzít v úvahu, že pokud by obdobné požadavky měli i další z celkem 43 odsouzených, kteří v naší věznici pobírají muslimskou stravu, jen stěží budeme moci těmto požadavkům z organizačně-provozních důvodů vyhovět (nízký počet odborných zaměstnanců, nedostatek vhodných prostor vzhledem ke zvyšujícímu se počtu odsouzených).“

C. Závěrečné hodnocení

Předně bych ráda řediteli věznice poděkovala za vstřícné vyjádření a snahu hledat řešení problému.

Současně je však zřejmé, že ředitel věznice se s mými závěry ve zprávě o šetření, v níž jsem shledala pochybení věznice, neztotožnil a mé doporučení k povolování devocionálních předmětů a studené stravy stěžovateli nepřijal.

C.1 Nepovolání studené stravy v době ramadánu

Ve svém vyjádření ředitel věznice poukázal na několik problémů, které by povolení celodenního poskytování studené stravy stěžovateli mohlo vyvolat. Tím nejzásadnějším je argument, že ubytovny nejsou vybaveny lednicemi a vzhledem k tomu, že strava ve věznici je určena k přímé a okamžité spotřebě, hrozí vážné zdravotní riziko (stěžovateli, ale i dalším odsouzeným). Toto riziko je dáno mj. i tím, že odsouzení si nedovoleně mezi sebou potraviny směňují. Dále ředitel uvádí, že odsouzený si stravu nemůže sníst na kulturní místnosti. Ředitel dále poukazuje na možné napětí mezi odsouzenými, kteří by mohli nést nelibě, že jsou někteří odsouzení „zvýhodňováni“.

Nerozumím tomu, proč by si odsouzený nemohl stravu zkonsumovat na kulturní místnosti, zatímco ostatní odsouzení sledují televizi. Nedomnívám se, že by konzumací stravy nadměrně rušil ostatní odsouzené sledující TV či by jinak narušoval běžný režim kulturní místnosti.

Věřím tomu, že k hromadným nepokojům či vzpourám vězňů může docházet i z jiných důvodů, než jsou specifické nároky na stravování nebo povolování věcí do užívání nad běžný rámec. Souhlasím, že mohou být ve věznici odsouzení, kteří by mohli stěžovateli „zvýhodnění“ v podobě studené stravy či devocionálních předmětů závidět a snažit se mu mstít či jinak zasahovat do jeho práv. Stejně tak nemohu vyloučit, že se mohou najít odsouzení, kteří budou uvedené „zvýhodnění“ vnímat jako svoji „diskriminaci“ a mohou proti tomu protestovat.

Rozumím obavám ředitele věznice. Současně však musím zdůraznit, že je zákonnou povinností věznice předcházet porušování práv odsouzeného ze strany jiných odsouzených, což se však nemá dít tak, že věznice bude ustupovat tlaku odsouzených na úkor jedinců se specifickými potřebami, ale tím, že bude soustavně s odsouzenými pracovat, vychovávat je ke vzájemnému respektu a náboženské toleranci, a jestliže se přece jen některý odsouzený těmto pravidlům zpronevěří, pak jej věznice musí potrestat.

Pro úplnost upozorňuji na ustanovení § 35 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, jež zakotvuje povinnost věznice chránit odsouzeného před násilím a ponižováním lidské důstojnosti ze strany jiných odsouzených i zaměstnanců věznice.

Argumentuje-li ředitel věznice zdravotním rizikem, pak tento argument považuji za legitimní. Již ve zprávě o šetření jsem však uvedla, že nestačí pouze pojmenovat legitimní cíl (riziko, které hrozí), ale je třeba dále zkoumat, zda navrhované opatření (nepovolení studené stravy) je skutečně nezbytné, jak sledovaného legitimního cíle dosáhnout.

Ve zprávě o šetření jsem uvedla, že jestliže věznice požadavek stěžovatele odmítla s odkazem na ochranu jeho zdraví před požitím stravy uchovávané v tepelně nevyhovujících podmínkách, pak se domnívám, že doba přibližně od 16:30 hod.² do 21:00 hod. není tak dlouhá na to, aby strava mohla stěžovateli způsobit zdravotní problémy. V případě extrémně vysokých teplot lze stěžovateli stravu po určitou dobu uložit do lednice. Rovněž jsem výše poukázala na praxi v jiné věznici, kdy je odsouzeným muslimského vyznání v období ramadánu vydáván balíček nevařené stravy, kterou mohou sníst po západu slunce. Uvedla jsem proto, že možností, jak ochránit zdraví stěžovatele, je vícero a že úplný zákaz poskytování studené stravy není nezbytným opatřením pro ochranu jeho zdraví.

Ředitel věznice ke zprávě o šetření uvedl, že lednice na oddíle není, že strava je určena k přímé a okamžité spotřebě a že odsouzení si stravu směňují, což kromě zdravotního rizika pro stěžovatele může být i rizikem pro ostatní odsouzeného (ředitel přímo hovoří o epidemiologickém riziku).

Pokud není na oddíle lednice, zřejmě bude možné zajistit uschování potravin v jiné lednici ve věznici, případně bude možné stěžovateli vydat jen ty potraviny, které se do několika hodin nezkaží apod. Neznám konkrétní poměry na oddíle stěžovatele, proto nechci formulovat konkrétní doporučení, které by mohlo být nepřiléhavé a pro věznici nesplnitelné. Nechávám tedy věznici prostor pro uvážení, jak celodenní poskytování studené stravy zajistit a přitom dostát povinnosti chránit zdraví odsouzených. Nedomnívám se, že jde o nesplnitelný úkol, což dokazuje i praxe v jiných věznicích.

Přestože rozumím obavám ředitele věznice, setrvávám na svém závěru, že úplný zákaz poskytování studené stravy není nezbytným opatřením pro ochranu zdraví stěžovatele či jiných odsouzených.

C.2 Nepovolení modlitebního koberečku, korálků a pokrývky hlavy

Oceňuji snahu věznice chránit devocionální předměty stěžovatele před znesvěcením či poškozením. To však nemůže být důvodem pro to, aby tyto věci stěžovateli nebyly vydány. Je na odsouzeném, aby se o své věci staral a chránil je před znesvěcením či poškozením (odsouzený si předměty může uzamknout do své skříňky, což mu umožňuje § 16 odst. 3 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody). Odsouzeným jsou osobní věci

² vedoucí logistiky uvádí 17:30 hod.

ve věznicích běžně vydávány, navíc i takové věci, které se snadno poškodí (znečistí) a kterými se může odsouzený snadno sebepoškodit (například zubní kartáček, rizikem mohou být jistě také psací potřeby).

Ředitel věznice dále argumentuje, že může docházet k znesvěcování či znehodnocení devocionálních předmětů ze strany třetích osob: *„A to jak ze strany jiných odsouzených, kteří nemusí být vždy tolerantní k projevům daného náboženského vyznání, tak i ze strany personálu věznice při plnění stanovených úkolů podle platných právních předpisů, typicky například při stanovených bezpečnostních prohlídkách.“*

Této argumentaci ředitele věznice nerozumím. Chtěl snad ředitel věznice říci, že devocionální předměty stěžovatele mohou být znesvěceny či ničeny ze strany jiných odsouzených, kterým náboženská víra stěžovatele nekonvenuje, nebo dokonce ze strany personálu věznice, který nezvládne plnit své povinnosti bez toho, aby při tom znesvětil či znehodnotil osobní věci odsouzených, a proto stěžovateli „pro jeho vlastní bezpečí“ devocionální předměty nepovolí?

Na tomto místě bych ráda opětovně poukázala na zákonnou prevenční povinnost zaměstnanců věznice dbát o zachování práv odsouzeného a chránit odsouzeného před násilím a ponižováním lidské důstojnosti ze strany jiných odsouzených i zaměstnanců věznice (§ 26 odst. 4 zákona o výkonu trestu odnětí svobody a § 35 řádu výkonu trestu odnětí svobody). Používání výše uvedených devocionálních předmětů spadá pod rozsah svobody náboženského vyznání. Není přijatelné tuto svobodu omezit z toho důvodu, že se jiným odsouzeným nelíbí nebo že od personálu věznice vyžaduje citlivější přístup.

Nad rámec argumentace uvedené ve své zprávě o šetření chci uvést, že nevidím jediný relevantní důvod, proč odsouzenému modlitební kobereček, korálky a pokrývku hlavy nepovolit. Věznice nepoukazuje ani na konkrétní organizační problémy, které by vydání těchto devocionálních předmětů bránily. Naopak řešení nabídnuté věznicí (vydávání devocionálních předmětů vychovatelem) považuji z organizačního hlediska za zvýšenou zátěž pro věznicí, kdy by musel vychovatel stěžovateli tyto věci denně vydávat, nemluvě o tom, že by mu převzetím věcí do úschovy vznikla odpovědnost za případnou škodu na věcech. Jestliže má devocionální předměty v užívání odsouzený, odpovídá si za ně sám.

Výše jsem na několika místech uvedla a v závěru bych ráda zopakovala, že svobodu náboženského vyznání, stejně tak jako i další základní lidská práva, lze omezit pouze z důvodu, kdy je toto omezení nezbytné v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných. Ve vyjádření věznice tento legitimní cíl nenalézám.

Vzhledem k tomu, že Věznice Valdice nevyhověla navrženým doporučením, vydávám své závěrečné stanovisko podle ustanovení § 18 odst. 2 zákona o veřejném ochránci práv. Součástí stanoviska je návrh opatření k nápravě.

D. Opatření k nápravě

Věznicí Valdice navrhuji, aby:

- (A) stěžovateli vydala modlitební kobereček, korálky a pokrývku hlavy,
- (B) v době ramadánu osobám muslimského vyznání zajistila celodenní poskytování studené stravy, pokud o to požádají.

Závěrečné stanovisko zasílám Věznici Valdice a žádám, aby mi podle ustanovení § 20 odst. 1 zákona o veřejném ochránci práv sdělila, zda provedla navržená opatření k nápravě. Odpověď očekávám v zákonné lhůtě 30 dnů od doručení stanoviska. Stanovisko zasílám také stěžovateli.

Pokud Věznice Valdice nepřijme navržená opatření k nápravě nebo provedená opatření nebudou považovat za dostatečná, podle ustanovení § 20 odst. 2 zákona o veřejném ochránci práv vyrozumím nadřízený úřad, případně mohu o svých zjištěních informovat veřejnost včetně sdělení jmen osob oprávněných jednat jménem věznice.

Brno 3. října 2016

Mgr. Anna Šabatová, Ph.D., v. r.
veřejná ochránkyně práv
(stanovisko je opatřeno elektronickým podpisem)